

bíráható intézkedései, a hivatali és az egyéni tekintély többfelé tapasztalható elkülönülése teológiailag sem minősíthető jelentéktelen közjátéknak — írja C. F. Gethmann. A vallást és a vallási etikát emancipáció-ellenesnek föltüntetők alig szabadulhatnak a hitelrontás vádjától. Természetesen nem abszolút az emberi szabadság, s elválaszthatatlan tőle a kötöttség. Meg kell azonban különböztetnünk a szabadság saját igényéből fakadó és a kívülről ráerőszakolt, tőle idegen heteronóm kötöttséget; ez az etika mai feladata.

Az antropológia nem tart igényt arra, hogy egyedül értelmezze és intézze az ember konkrét történelmi létét. Az önmagát és szabadságát helyesen értelmező antropológia az emberi lét első megvilágítása, amely elegendő bátorságot nyújt az embernek, hogy komolyan vegye erkölcsi feladatát: önmaga kibontakoztatását és megalkotását történelmében. Ezzel arra biztatja, hogy növekedő szabadságában keresse Istent, aki megtestesülésével önmagát — életét, világosságát, szabadságát — s az embert közvetíti az embernek.

Irodalom: J. Maréchal: *Le point de départ de la Métaphysique. Le Thomisme devant la Philosophie critique*, Bruxelles, Paris, 1949.; K. Rahner: *Geist in Welt. Zur Metaphysik der endlichen Erkenntnis bei Thomas von Aquin*, München, 1957.; B. Lonergan: *Insight. A Study of Human Understanding*, London, New York, Toronto, 1958.; K. Rahner: *Einführung in den Begriff des Christentums*, 1968—1969. (Kézirat); K. Rahner: *Hörer des Wortes*, München, 1941. 81. o.; K. Marx: *Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből*, Budapest, 1962.; C. F. Gethmann: *Orientierung* 34/1970/95—97. o.

DOKUMENTUM

AZ IGASZÁGOSSÁG A VILÁGBAN

A MAGYAR PÜSPÖKI KAR JAVASLATAI A SZINODUS MÁSODIK TÉMÁJÁHOZ

A szinodus második témájáról kiadott Munkafüzet bevezető szavai a világ mai életének „központi” kérdéseként tüntetik fel az igazságosság érvényesülése körül felmerülő problémákat, melyeknek elemzése után az evangélium fényénél vizsgálja meg az egyház és általában a keresztény emberek elkötelezettségét az igazságosság művének szolgálatában.

Miután a Munkafüzet rámutat arra is, hogy milyen erőfeszítéseket tett az utóbbi időben az egyház — és maga a Szentatya is — ebben az irányban, a IV. fejezetben így foglalja össze azokat a feladatokat, amelyeknek elvi és gyakorlati kérdéseit a szinodus elé bocsátja:

Irányvonalak a cselekvésre

1. Szociális tanítás

Foglalkozzon a szinodus azzal a sajnálatos ténnyel, hogy bizonyos esetekben a keresztény szociális tanítást egyáltalán nem is ismerik és a hívek közössége nem viszi át a gyakorlatba.

51. Foglalkozzon a szinodus azzal, hogy megismerteti a keresztény tanítást és azt a hívek közössége a gyakorlatba is átvigye.

a) Ez először is megköveteli, hogy a szinodus vizsgálja meg a következő kérdést: A szociális tanítás egészét, vagy annak egyes főbb dokumentumait, mint a Mater et magistra, Pacem in terris,

Gaudium et spes, Populorum progressio, tanítják-e a szemináriumokban és a katolikus iskolákban, vagy egyszerűen ignorálják.

b) Nagyon lényeges, hogy a szinodus foglalkozzék azzal, hogy az egyházban figyelemmel vannak-e arra a szociális környezetre, amely az emberek felfogóképességét és megértését kialakítja, hogy az egyház szociális tanításának a nyelve érthető legyen.

c) Az emberek hajlanak arra, hogy szolgáltatson a társadalom számukra igazságot, anélkül, hogy ők maguk törődjenek kölcsönös kötelezettségeikkel. Életük és érdekeik megszervezésében az emberek kialakíthatnak olyan rendszert, amely teljesen személyes érdekeik szolgálatában áll, annyira, hogy maguk is az igazságtalanság eszközévé válnak. Éppen ezért a szinodusnak síkra kell szállnia, hogy minden ember eljusson társadalmi tevékenysége által egy egyetemesebb társadalmi igazságosság szolgálatára.

2. Tanúságtétel az életben

A szinodusnak ki kell fejeznie a mai embernek azt a meggyőződését, hogy mindenki, aki az igazságról beszél, először saját maga is igaznak mutatkozzék mások szemében.

52. Elismerve azt a tényt, hogy az egyház egyes tagjai botrányt keltenek mindannyiszor, ahányszor csak elhanyagolják a Krisztus hirdette igazság megtestesítését, vagy pedig veszedelmes kompromisszumokra kötnek, a szinodus

a) felhívja Isten népének összességét, hogy fejezze ki életmegnyilvánulásaiban szívének átalakulását, a metanoiát; előbb saját intézményeiben gyakorolja az igazságot és csak azután követelje másoktól.

b) Vizsgálja meg, hogy az egyház életének megnyilvánulásai a különböző szinteken vitathatók-e az igazságosság szemszögéből.

c) Felhívja a keresztény közösségek és lelkiezetők figyelmét, hogy hallassák bátran és prófétai módon hangjukat, mindannyiszor, ahányszor azt az igazságosság megkívánja.

d) Felhívja a keresztény közösségeket és intézményeket, hogy tevékenységükben és anyagi eszközeik felhasználásában egyre nagylelkűbb szolidaritással legyenek minden ember hathatós szolgálatára.

3. Új erőfeszítések a nevelésben

A szinodusnak kérnie kell, neveljenek új erőfeszítésekkel, hatásos módon az igazságosságra.

53. a) Az egyháznak, nevelési lehetőségein belül éleszteni kell a szívek megváltozását, azt a szellemet, amely új igazságosságot képes létrehozni, olyan nevelést,

— amely véget vet annak a szemléletnek, hogy az élet szigorúan zárt társadalmi rétegekre bontható,

— mely támogatja az emberi méltóság értékeit, elsősorban a testvériséget és az emberek közti szolidaritást,

— mely megállítja az embereknek a politikai, vagy társadalmi élet szélére való szorítását, kiszolgáltatva így őket a politikai tevékenység tárgyainak és magukra hagyva saját sorsuk intézésében,

— amely az igazságosság melletti elkötelezettség érdekében munkálkodik és készséges az igazságtalanság specifikus eseteiben állást foglalni.

b) Elismerve azt a tényt, hogy az értékeket felismerték és az elkötelezettség növekszik a cselekvéssel (XXIII. János: Mater et Magistra, IV. rész. AAS 53, 1961/455 l.), a szinodus bátorítja az egyház közösségeinek életteli elkötelezettségét az igazságosság előmozdításának aktív programjában.

c) Végül a szinodus elismeri a liturgia erejét a szívek megváltoztatásában — az igazságosság közös előmozdításában, az Eucharisziában, mely az Isten népe egységének és Krisztus jelenlétének jele ebben a világban. Krisztusnak, a szenvedő szolgának jele, aki a szívek megújulásával teremt meg az ember szabadságát.

4. Szolidáris tevékenységének előmozdítása

A szinodusnak ajánlania és ösztönöznie kell a világban való igazságosság érdekében kifejtett szolidáris cselekedeteket

54. Ezek a konkrét akciók, anélkül, hogy látványosak lennének, voltaképpen az emberiség jelen helyzetében Krisztus tanításának megtestesülései (prófétai jelleg) és erőteljesen hozzájárulnak ahhoz, hogy kialakítsák a világ közvéleményét, mely hathatósan követeli az emberektől és az evilági hatalmaktól a mélyreható változásokat, az igazi igazságosság érvényesülését. Ezek az akciók és a többiek az egyház minden fokozatán tel-

jesítendő: személy, család, egyházköz-
ség, egyházmegye, helyi és univerzális
egyházban.

Javaslatok

Ijjas József kalocsai érsek, aki a szinoduson a Magyar Katolikus Püspöki kart képviseli, tájékoztatott minket azokról a javaslatokról, amelyeket a püspöki kar megbízásából a fenti témával kapcsolatban a szinodus elé fog terjeszteni.

1. javaslat

Katolikus teológusok dolgozzák ki az igazságosság és a szociális magatartás korszerű teológiáját:

a) Először az egyes országok morálteológusai fogalmazzák meg az egyház szociális tanításainak alapelveit és a belőlük következő feladatokat — a maguk szűkebb hazájának sajátos viszonyai szerint.

Állítjuk mi is a Munkafüzet 51/b. pontjával, hogy az egyházban figyelemmel kell lenni arra a szociális környezetre, amely az emberek felfogóképességét és megértését formálja, hogy az egyháznak tanításában a nyelvezete és szociális tevékenysége érthető legyen. — Pl. nálunk már nem kell egyházi földbirtokok felosztásáról, intézmények államosításáról beszélni; — nálunk a „forradalom” szó a társadalmi haladásra vonatkozik, míg másutt ez félelmetes háborút jelenthet.

b) Ezt követően az azonos körülmények között élő nagyobb egységet képviselő területek morálteológusai egyeztessék nézeteiket.

c) Végül a különböző társadalmi rendszerekben élő teológusok találkoznak és folytatnának párbeszédet annak érdekében, hogy a végső és legalapvetőbb elveket megfogalmazzák. Nekünk úgy kell beszélnünk híveinknek, hogy megértsék az egyház tanítását. Úgy kell cselekednünk, ahogy a mi híveink érdekei kívánják. — Mi igyekszünk megérteni külföldi testvéreinket. A mi munkánkat is segíti, ha a mi nyelvezetünket megértik másutt is; ha ők is igyekezzenek a mi közlésünkben megismerni környezetünket és problémáinkat.

2. javaslat

Ki kell dolgozni és közkézre adni a „Katolikus Szociális Káté”-t. Ez felölelné az ember társas életének min-

den területét: a családot, a munkahe-
lyet és munka-morált, a közösséget, az
egyházközségeket, a szakszervezetet, a tár-
sadalmi életet, a politikai életet.

Mindezt az evangélium szellemében és az egyház legújabb megnyilatkozásai szerint: beledolgozva ebbe a *Kátéba* a *Mater et magistra*, a *Pacem in terris*, a *Gaudium et spes*, a *Populorum progressio* tanításait.

3. javaslat

(Ad 51/c.) — Foglalkozzon a szinodus azoknak a helyi egyházaknak a helyzeteivel, amelyek olyan államokban fejtik ki működésüket, ahol a politikai és társadalmi fejlődés nem keresztény irányulású. Szociális vonatkozásban viszont ugyanezen rendszerek eredményesen munkálkodtak már eddig is az elmúlt idők társadalmi és gazdasági igazságtalanságainak felszámolásán.

A történelmi és politikai fejlődés következtében a magyarországi római katolikus egyház is ilyen helyzetben él. A mi Püspöki Karunk, papságunk és híveink helyzetük reális felmérése után és lelkiismeretük szerint azon a meggyőződésen vannak, hogy a helyi egyháznak mindent el kell követnie azért, hogy Isten népe — hitbéli és világnézeti elveinek, vallásos élete gyakorlatának feladása nélkül — közreműködjek az ország egyetemes javát és minden állampolgárának emberhez méltó életét előbbre vivő igazságosság megteremtésében. Akkor is, ha ennek az igazságosságnak az elveit és gyakorlatát a mai Magyarországon ez a fogalom jelzi: szocializmus. Elvileg nem lehet materializmus és idealizmus, teizmus és ateizmus közötti szintézist létrehozni, de a hívő és nem-hívő ember együtt dolgozhat hazája és az emberiség egyetemes javán.

A *Mater et magistra* buzdítja a keresztényeket, hogy „a megértés és önzetlenség szellemét tanúsítsák, mutatkozzanak hajlandóknak, hogy becsületesen együttműködjenek mindenben, ami jó, vagy legalábbis jóra vezető dolog.” Ezek a jó vagy jóra vezető dolgok főleg a nemzet érdekeit szolgálják, aminők: a nemzet lelki egységén való fáradozás, az erkölcsiség védelme és emelése, a gazdasági előrehaladás, a kultúrában való emelkedés.

Az együttműködésnek nálunk erőteljesen hangsúlyozott területe a nemzetek közötti békén való fáradozás. Ez közös feladata a világ népeinek. Az egyház

adandó esetekben ne csak általában nyilatkozzék a békéről, a népek együttműködéséről és az elnyomott, kizsákmányolt népek igazságának megvédéséről, hanem mondja meg konkrétan hogy és milyen szituációban látja szükségesnek a béke biztosítását és az elnyomott népek jogainak érvényesítését. Ezt a mi konferenciánk javasolja, anélkül, hogy

most el akarná dönteni a kérdéseket, vagy bele akarna avatkozni a világpolitika kérdéseibe. A legsürgősebb teendők: eszmei harcot kell folytatni a háború szelleme ellen; tevékeny fáradozás a nemzeteket szétválasztó akadályok elhárítására; az összekötő kapcsolatok bővítése; a műveltségben és anyagiakban fejletlen országok segítése.

ISTENKERESÉS VAGY ÉRTELEMKERESÉS?

P. Szabó Ferenc S. J. 1971. augusztus 5-én a következő kommentárt olvasta fel a Vatikáni Rádióban a Vigilia 1971 júliusi számában megjelent Ilyés-interjúval kapcsolatban:

Nagy érdeklődéssel és rokonszenvvel olvastam a Vigilia júliusi számában Ilyés Gyula és Hegyi Béla beszélgetését. Az „Új versek” a „Kháron ladikján” és a „Tisz-ták” írója őszinte egyszerűséggel, azt is mondhatnám, nagy-nagy szeméremmel vall hitéről, áttételek nélkül szól a végső kérdésekről. Különösen ez a két bekezdés ragadott meg:

„Istenkeresés? Nem: értelemkeresés. Minden élet titkának, értelmének a fejtegetése. Egyszer valamennyien ott állunk a halál előtt és azt vesszük észre, nincs elég vigaszunk. Nem vagyok ateista, mert az is eleve tagadást jelent, elzárkózást valami elől, amiről senki és semmi nem tud bizonyosat. Kész vagyok Isten befogadására is, mint a dolgok végső értelmének, az egész teremtés befejező aktusának a befogadására, de tudjam, értem, igazoljam a magam számára. Műveltségem, vagy talán inkább félműveltségem egyelőre ellenáll, kevés és hiányos még a bizonyítás. Értelmem sokkal gögősebb, hogysen beérné sovány vigasszal. Még meghódításra vár. Ha a végső értelem Isten, miért nem ismerhetjük meg őt? Miért titkolózik, miért hagy bennünket bizonytalanságban?”

És két lappal később a következő szakasz, a katolikus költészettel kapcsolatban némileg választ is nyújt már az imént felvetett kérdésre:

„Komolyan veszem az ősi tanítást, hogy Isten nevét hiába ne vedd. A zsidók állandóan megkerülték Isten nevét, inkább körülírták, sejtették, hogy róla van szó. De hogyan is lehetne kifejezni, egyetlen szóban definiálni azt, aki magáról — a biblia tanúsága szerint — annyit mondott „Az vagyok, aki vagyok.” A kimondhatatlanról tehát köteteket, könyvtárakat lehetne írni, anélkül, hogy valójában pontosan meghatározhatnánk és néven nevezhetnénk.”

Mindaz, amit az ún. negatív teológia mond Istenről, igényli az értelmet. Ugyanakkor Isten az értelem számára kimondhatatlan titok. Amikor Istenről beszélünk, mindig óvakodnunk kell a túlzott egyszerűsítéstől. Az Isten van minden dolognak a mélyén valamiképpen. Hiszen minden személyi tevékenységet az Abszolútum mozgat, és minden ítélet valamiképpen a legfőbb Igazsághoz való hozzáérés. Mikor kifejezetten róla akarunk szólni, a tagadás dialektikájához kell folyamodnunk. Isten szellem — de nem véges, mint mi. Isten személy: szabadság, szeretet — de egészen más, mint mi. Végtelen egységben bírja a lét minden tökéletességét. Ő az, aki van. Ugyanakkor azt is mondhatjuk a misztikusokkal, hogy Isten nincs. Ugyanis az Isten nem helyezhető velünk egy síkra: nem úgy van, ahogy a dolgok, az emberek vannak. Isten nem egy ok az okok láncolatában. Nem egy eleme a világnak, hanem minden lét alapja és forrása. Isten mindenben benne van és ugyanakkor mindenben túlmutat. (Interior intimo meo, superior summo meo.)

Ilyés szellemi magatartása homlokegyenest ellenkezik egyes modern ateistá-kéval, például Sartre-éval. A „Lét és a semmi” írója igen tudós lapokat írt a lét értelmetlenségéről. Darabjaiban, például „Az ördög és a jóisten”-ben kihívóan hirdette istentagadását. Ilyésnél — úgy tűnik — a keresés és a várakozás a döntő. Egy bizonyos fenntartott ítélet jellemző magatartására a végső kérdésekben. Igaz, ő maga is bevallja értelme gögijét. De ez talán inkább csak a jogos értelemkeresés,

a hithez szükséges értelmesség igénye. Tudnunk kell, kinek és miért hiszünk, hogy emberhez méltóan azután rátegyük e hitre egész életünket. Bár az is igaz, hogy a túlzott racionalizmus akadályos lehet a hitnek. Isten teljes megismerése az ő elismerésétől függ. Más szóval: nem értelmünk ragadja meg az Abszolútumot, hanem elismerjük, hogy Ő ragadott meg minket. Isten, amelyet az értelem, a logikai eszmerendszerek fogvatartának, már nem lenne Isten, hanem a magunk alkotta rendszer egy eleme.

De hogyan maradhatunk meg az arany középuton a teljes racionalizmus és a teljes agnoszticizmus útvesztői között? Tulajdonképpen nincs középut. Csakis a dialektikus gondolkodás menthet meg minket. (Most csupán az értelmi megismerés oldaláról nézzük a kérdést!) A dialektika divatos szó. De nem tekinthető amolyan mágikus fogalomnak, mely csak ködösít, de semmit meg nem old. Az ember minden tevékenysége dialektikus és az igazi megismerés törvénye is a dialektika. Főleg áll ez az Isten-megismerésre, hiszen a paradox igazságoknak: Abszolútum — relativum, Teremtő — teremtett, viszonyát csakis az állítás-tagadás állandó feszültsége tarthatja egyensúlyban. Ha a hagyományos analógia tant dialektikus nyelvre, vagy ha az atyák teológiájának negatíváját modern nyelvre fordítjuk, a dialektikához kell folyamodnunk. Vagyis Isten esetében a tagadásnak pozitív szerepe, tisztogató szerepe van. Ezt a zsinat is elismerte az ateizmusra vonatkozóan. Más szóval azt is mondhatnánk: egy bizonyos szinten nemigen lehet a világot istenhívőkre és istentagadókra osztani. Az Abszolútum burkolt, ki nem fejezett állítása ott van minden megismerésben, csak ki kell mondanunk és — ez a kritikus pont — el kell ismernünk. Ettől az elismeréstől, megtéréstől függ, hogy valaki kifejezetten istenhívó lesz-e vagy sem.

Mindannyiunkban egy hívő és egy hitetlen küzd. Sokan, akik „Uram, Uram”-ot mondanak és magukat jó kereszténynek vallják, bálványimádásban élnek. Ez a nem-hívőknél is gyakori. Olyan erős az emberben a hit igénye, hogy valamiképpen mindenki hisz: vagy Istenben, vagy a bálványokban. Vagyis valamiféle véges „istenben”: nemzetében, művészetében, a hatalomban, a pénzben, a nő állandóan megújuló birtoklásában. A bálványimádó számára valami jó abszolút értékke lesz: közéje és Isten közé kerül. Ha ennek az embernek kimutatjuk, hogy ez az érték relatív: összezúztuk a bálványt. Ezáltal a vallásos aktus önmagától visszafordul igazi tárgyához. Az az ember, aki a bálvány rabja, akit bírvány tart hatalmában, csak úgy juthat el Istenhez, ha teljesen megtér. Aki megmarad a bálványimádás állapotában, de nem a démonokat, hanem az Istent hívja segítségül, az káromkodik. Káromkodik, ha — miután a bálvány az oltár mögé omlott — Istennek akar áldozni a megszenteltségtelenített oltáron.

Mindez látszólag távol vitt minket az Illyés-interjútól, pedig valójában a témánál maradtunk. Amikor kommentárom elején Illyés diszkréciójáról, szemérmességéről beszéltem, arra a tiszteletre akartam felhívni a figyelmet, amelyet az író a végső kérdések iránt tanúsít. Arra a szerénységre, amely magatartását jellemzi. Illyés a katolikus írókat is a diszkrécióra figyelmezteti. Isten nevé hiába ne vedd! Ez persze áll az egész keresztény életre, figyelmeztetés mindannyiunk számára. Korunk a bálvány-istenek, de nem az igaz Isten alkonya. A szolgálta-isten, vigasztaló-isten, hézagpótló-isten, sőt a végső ok és a Teremtő bizonyos torzképei is csak a tagadásra ingerlik a hitetleneket. Az ateizmusnak egy bizonyos ponton, egy bizonyos szinten tisztító szerepe lehet. Fogadjuk el a hitetlen keresők kritikáját és autentikus hitünkkel segítsük őket abban, hogy felismerjék létünk értelmét: az „ismeretlen Istent”, akiben élünk, mozgunk és vagyunk.

A keresztények senki fölött se ítéljenek. Ne ítéljenek az örömlány, vagy más bűnös és zabolátlan ember fölött. Sokkal inkább elfogulatlan lélekkel és tiszta szívvel pillantsanak rájuk. Szinte a második természetüké válják, hogy senkit sem vetnek és ítélnek meg, nem utálkoznak és nem bírálják. Ha félszemű embert látsz, ne ítélj szívedben, hanem úgy tekints rá, mintha ép lenne; ha béna a keze, úgy, mintha nem lenne béna; ha sántít, úgy, mintha egyenesen járna. A szív tisztasága ugyanis abból áll, hogy ha bűnöst vagy beteget látsz, egyaránt részvétet és ingalmas szeretetet érez irányában.

Nagy Makariosz